

Performativita – výlučná schopnost člověka

Šárka Havlíčková Kysová

Bruce McConachie: *Evolution, Cognition, and Performance*. Cambridge University Press, 2018.

ISBN 978-1-107-46345-5

[orientace]

Další kniha¹ etablovaného průkopníka kognitivní teatrologie Bruce McConnachieho přináší oproti jeho dřívějším publikacím, například *Engaging Audiences* (2011), pohled na kognitivní schopnosti člověka v oblasti divadelní tvorby a její recepce v širší perspektivě přesahující teatrologii i performanční studia. McConachie propojuje poznatky z různých disciplín a zaměřuje se na biokulturní základ všech představení, performancí či divadelních aktivit člověka² a uvádí čtenáře do problematiky biokulturních performančních studií. V pěti tematických celcích postupně představuje teorii enaktmentu v kontextu evoluce (1. kapitola), zaměřuje se na rituál v souvislostech kognitivistických pojmů jako například obrazová/představová schémata (*image schemas*) a problematiky kulturně-kognitivních ekosystémů (kapitola 2). Podrobně se zabývá emocemi a empatií v jejich biologických a sociokulturních souvislostech (kapitola 3), vrací se k problémům sémiotickým a zkoumá dynamiku a procesy tvorby významu s pomocí aparátu kognitivních věd (kapitola 4). V poslední kapitole aplikuje představené poznatky na konkrétní příklady – nejen z oblasti divadla. Pátá kapitola nazvaná „*Deweyan ethics for performance studies*“ se opírá o myšlenky především z ob-

lasti vzdělávání, výchovy a pragmatického naturalismu amerického filozofa a psychologa Johna Deweye a řeší s tím související otázky, jako jsou altruismus či etika. Z perspektivy těchto pojmů přináší například podrobný rozbor Williamsovy *Tramvaje do stanice touha* včetně proměny její recepce od jejích prvních divadelních inscenací až po filmové zpracování režisérem Eliou Kazanem v roce 1951. V této kapitole autor také zkoumá narativní strategie využívající „zákonitosti“ empatie ve filmovém zpracování katastrofy *Titanicu* v režii Jamese Camerona z roku 1997. Další pozoruhodnou případovou studií obsaženou v poslední kapitole je analýza Kushnerových *Andělů v Americe*. McConachie v ní kromě jiného rozvíjí své předchozí úvahy a poznatky z oblasti divácké recepce (MCCONACHIE 2011), když se zaměřuje na závislost recepce hry samotné na kulturně-průmyslových mechanismech. Ty McConachie demonstruje zejména na příkladu „hvězdného“ obsazení v produkci HBO, které mělo zásadní dopad na recepci hry.

Jednou z výchozích myšlenek McConachieho knihy je to, že schopnost člověka performovat, hrát divadlo, hrát či představovat roli mu pomáhá přežít – především tím, že touto formou může efektivně předat zkušenosti. Tuto schopnost člověka sleduje kromě jiného z perspektivy evoluce a vývoje lidských schopností, zabývá se například kognitivními aspekty gramotnosti.

1 V pevné vazbě vyšla kniha už v r. 2015, v paperbackové v r. 2018.

2 V knize – v angličtině – užívá důsledně termín *performance*.

Mezi klíčové pojmy knihy patří teorie enaktmentu, která se snaží vysvětlit všechny lidské aktivity, tedy i aktivity performativní, jako různé interakce v rámci mentálních, tělesných a ekologických sítí. V knize nechybí pojmy, které lze dnes považovat za základní v kognitivní teatrologii a ostatně i obecně v kognitivních vědách. McConachie se v kontextu divadelních či performativních aktivit člověka zabývá teorií konceptuální metafory (CMT), teorií mysli (ToM), zrcadlovými neurony (*mirron neurons*), konceptuální integrací či „blend(ing)m“ (*Conceptual integration/ blending*). Rozpracovává i pojmy, které se v teatrologii objevily dříve v jiných kontextech, a uvádí je do souvislostí kognitivistického paradigmatu – rozebírá tak například vztah tzv. subjunktivní (*subjunctive*) a „skutečné“ (*actual*) reality.

McConachie ve své knize vede systematický výklad, který není zatížen nedostatky, jimiž dle mého názoru v poslední době začíná trpět literatura z oblasti kognitivní teatrologie. Chápu důvody, které obvykle vedou k tomu, že v péči více editorů vznikne kolektivní monografie, do níž přispěje až několik desítek autorů. Z takové knihy se bohužel často stane soubor samostatných, celkově nepřilíš koherentních studií, jimž téma z oblasti kognitivní teatrologie slouží spíše jen jako více méně vágní zastřešující pojem, který jednotlivé kapitoly či studie spojuje až příliš volně, navíc jako by autoři mnohdy sotva tušili, o čem v téže knize píší jejich kolegové. McConachie se takovým publikačním počínům zatím spíše vyhýbal. Ve spoluautorství, respektive spolueditorství, vydal dle mého názoru naopak velmi dobře koncipovanou, promyšlenou a poučnou knihu *Theatre Histories: An Introduction*, která

vyšla už v několika edicích (např. 2016). Publikace sice nemá být příspěvkem ke kognitivní teatrologii, avšak v McConachieho kapitolách v knize je tento přístup k divadlu patrný, zejména v oblasti interpretace divadelní historie.³

Ve své zatím poslední samostatné knize McConachie vede čtenáře svými úvahami pečlivě, a ačkoliv se může stát, že z jeho instruktivního a přesvědčivého výkladu čtenář získá dojem, že se autor pokouší vytvořit jakousi teatrologickou variantu „teorie všeho“, přináší důležité podněty k úvahám a další badatelské práci.

McConachieho kniha *Evolution, Cognition, and Performance* sleduje lidskou schopnost performovat / hrát divadlo v kontextech doposud zkoumaných spíše ojediněle. Zdůrazňuje souvislosti mezi kulturou a kognitivními schopnostmi člověka jako zcela zásadními faktory při vnímání divadelního představení či jakékoliv performativní aktivity. To vede autora k vědeckému zájmu o různé aktivity člověka vně divadelních budov, jako jsou sporty (zabývá se zejména americkým fotbalem), otázky související s ekologií či aktivity abolicionistů, jejichž rozborem kniha končí.

Jde na jednu stranu o důkladnou, zpočátku do značné míry kompilativní knihu, která přináší přehled nejrůznějších přístupů k lidské schopnosti performovat v historické a interdisciplinární perspektivě, a na straně druhé o v mnohém inspirativní brainstormingový počín v oblasti kognitivní teatrologie.

³ V této souvislosti je třeba připomenout jeho spolupráci s Thomaselem Postlewaitem na knize *Interpreting The Theatrical Past: Historiography Of Performance* (1989).

Bibliografie

- MCCONACHIE, Bruce. 2011. *Engaging Audiences*. London: Palgrave Macmillan, 2011.
- MCCONACHIE, Bruce, Tobin NELLHAUS, Carol Fischer SORGENFREI a Tamara UNDERINER. 2016. *Theatre Histories: An Introduction*. London: Routledge, 2016.
- POSLEWAIT, Thomas a Bruce MCCONACHIE. 1989. *Interpreting The Theatrical Past: Historiography Of Performance*. Iowa City: University of Press, 1989.

